

Enskild motion

Motion till riksdagen 2015/16:2561

av Finn Bengtsson och Hans Wallmark (båda M)

Forskningens tillgång till material med orimligt lång tids sekretess

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att göra en ändring i offentlighets- och sekretesslagens och polisdatalagens huvudregel om 70 års sekretess för forskares fria tillgång till hemligstämplat material i särskilda fall och tillkännager detta för regeringen.

Bakgrund

Hemlig säkerhetstjänst har syftet att inom lagens ramar på olika sätt skydda rikets säkerhet. I totalitära stater är lagarna inte demokratiskt förankrade i egentlig mening, och en totalitär stat har heller inget egentligt intresse av att låta folkets vilja och synpunkter komma fram.

Tvärtom utgör folks viljeyttringar och synpunkter om de riktar sig som kritik emot det totalitära styret en direkt fara för diktaturens fortbestånd och måste således bekämpas. Detta gör att både rättsväsendet i allmänhet, och den hemliga polisen i synnerhet, arbetar med antidemokratiska metoder i sådana samhällen.

Flagranta exempel på sådan verksamhet av folkligt förtryck med hjälp av hemlig polisiär aktivitet var det som Gestapo bedrev under 1930–1940-talen i Nazityskland och, från inledningen av det kalla kriget fram till kommunismens fall i dåvarande Östtyskland 1989, av Ministeriet för statssäkerhet, mer känt som Stasi.

Efter Stasis nedläggning 1989 öppnades de stora delar av dess arkiv som då fortfarande fanns tillgängligt. Här framkom skrämmande läsning om hur den hemliga säkerhetstjänsten infiltrerat folket genom infiltratörer som rekryterat med omänskliga hot inom de trängsta arbets-, vänskaps- och familjekretsarna. Närmaste arbetskamraterna, vännerna, älskande, barn mot föräldrar eller vice versa tvingades med de mest implicita och samtidigt brutala och omänskliga metoder av Stasi att bli svurna fiender till sina nära och kära genom att ofrivilligt bli simpla angivare och tjallare för den totalitära statens räkning.

Men Stasis verksamhet begränsade sig inte bara till Östtyskland utan härjade i en lång rad andra länder, inte minst i Sverige. Den svenska säkerhetspolisen har tillgång till ett hemligstämplat material som berör personer som varit inblandade i Stasis verksamhet i vårt land. Denna är således i princip inte tillgänglig för någon utomstående att ta del av med hänvisning dels till rikets säkerhet, dels till att enskilda personer skulle tänkas exponeras för fara och obehag om deras namn identifieras i samband med att sådana handlingar görs tillgängliga för utomstående. Detta är begripligt.

I motsats till detta motiv för strikt sekretess står allmänhetens intresse av att få veta vad som förevarit av Stasiaktiviteter i vårt land, som kanske också berör dem personligen på ett sätt som de inte är medvetna om eller, i värsta fall, är inblandade i som angivare och därmed möjliga som delaktiga i kriminell verksamhet som rör misstanke om brott mot mänskligheten.

Motivering

Runt om i världen pågår arbete med att dokumentera brott mot mänskligheten begångna av totalitära regimer. Sverige är naturligtvis också förpliktigt att delta aktivt i detta arbete – inte minst sedan Europaparlamentet antagit den 2 april 2009 en resolution (RCB6-0165/2009) om Europas samvete och totalitära ideologier där man framhåller bland annat att ”tillgången till handlingar av personlig betydelse eller för vetenskaplig forskning fortfarande är orimligt begränsad i vissa medlemsstater 20 år efter det att de totalitära kommunistregimerna i Central- och Östeuropa föll. Parlamentet uppmanar samtliga medlemsstater att göra en verklig kraftanstängning för att öppna arkiv, däribland dem som tillhörde de tidigare säkerhets- och underrättelsetjänsterna.” Vår tolkning av detta är att även svenska forskare måste ges bättre möjligheter än idag att ta del av detta hemligstämplade material för att på vetenskaplig grund analysera vad Stasiaktiviteterna inneburit och medfört för nu levande människor i vårt land.

De sekretessbestämmelser som då reglerar detta i första hand torde vara aktuella för uppgifterna i de svenska Stasiarkiven är utrikessekretess, sekretess till skydd främst för intresset av att förebygga eller beivra brott samt vissa bestämmelser om sekretess till skydd för enskilda. Så kallad utrikessekretess gäller enligt 15 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400 OSL) för uppgifter som rör Sveriges förbindelser med en annan stat eller som i övrigt gäller en annan stat, mellanfolklig organisation, myndighet, medborgare eller juridisk person i en annan stat eller en statslös person, om det kan antas att det stör Sveriges mellanfolkliga förbindelser eller på något annat sätt skadar landet om uppgiften röjs.

Sekretess gäller vidare enligt 18 kap. 1 § OSL för uppgifter som hänför sig till bl.a. förundersökning i brottmål eller till en angelägenhet som avser användning av tvångsmedel i brottmål eller i annan verksamhet för att förebygga brott, om det kan antas att syftet med beslutade eller förutsedda åtgärder motverkas eller den framtida verksamheten skadas om uppgiften röjs.

Sekretess gäller vidare för uppgifter som hänför sig till bl.a. underrättelseverksamhet enligt 3 § polisdatalagen (1998:622) eller Säkerhetspolisens verksamhet i övrigt för att förebygga eller avslöja brott mot rikets säkerhet eller förebygga terroristbrott enligt 2 § lagen (2003:148) om straff för terroristbrott, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att syftet med beslutade eller förutsedda åtgärder motverkas eller den framtida verksamheten skadas (18 kap. 2 § första stycket OSL). Med underrättelseverksamhet avses i detta sammanhang sådan polisverksamhet som består i att samla, bearbeta och analysera information för att klarlägga om brottslig verksamhet har utövats eller kan komma att utövas och som inte utgör förundersökning. I likhet med förundersökningssekretessen följer sekretessen i dessa fall med en uppgift som lämnas till en annan myndighet. I motsats till förundersökningssekretessen gäller dock sekretessen med ett s.k. omvänt skaderekvisit, dvs. utgångspunkten är att uppgifterna är hemliga. Vidare gäller sekretessen som huvudregel under längre tid, nämligen i högst 70 år. Sekretessen gäller dock inte för uppgifter som hänför sig till verksamhet hos Säkerhetspolisen och som har förts in i en allmän handling före 1949.

Det finns emellertid inga aktuella bestämmelser i OSL som särskilt tar sikte på forskares möjligheter att ta del av sekretessbelagda uppgifter. Forskares möjligheter bedöms i stället med utgångspunkt i de generella bestämmelserna i lagen, dvs. huvudprincipen är en sekretess för sådana uppgifter som sträcker sig 70 år tillbaka i tiden. Denna tid förefaller orimligt lång för att exempelvis nu levande personers vittnesbörd om

sakförhållanden kring Stasiverksamhet i Sverige under efterkrigstiden till dess Östtyskland upplöstes på bästa sätt kan garanteras kunna komma forskningen till del. En översyn av huvudregeln om 70 års sekretess för uppgifter i OSL och polisdatalagen bör därför göras med utgångspunkt att en generellt kortare tid av sekretess kanske är möjlig som standard. Detta för att forskare inte ska riskera förlora alltför många ovärderliga vittnesmål om möjliga brott som begåtts mot mänskligheten kan misstänkas, som annars riskerar att följa med sådana vittnen i graven med en alltför lång generell tid av sekretess såsom gäller idag.

Men när vi med dessa många goda argument under föregående riksmöte motionerade om att göra en ändring i offentlighets- och sekretesslagens och polisdatalagens huvudregel om 70 års sekretess för forskares fria tillgång till hemligstämplat material i särskilda fall, blev vi förvånade över att utskottet avslag motionen utan annan motivation än att utskottet tidigare ”sett positivt på regeringens hantering av frågan om offentlighet och sekretess för uppgifterna hos Säkerhetspolisen från de s.k. Stasiarkiven”.

Då vi inte delar denna bedömning mot ovanstående argumentation från oss, och vi inte ser att utskottet har tillfört några konkreta motiv som motsäger de motiv vi framför för att göra nödvändiga ändringar i offentlighets- och sekretesslagen samt polisdatalagens bestämmelser. Vi vill att riksdagen med bifall av denna motion därför ger regeringen detta tillkänna.

Finn Bengtsson (M)

Hans Wallmark (M)